

http://www.hse.ru/data/2012/02/11/1263500867/Document_Zaretsky.pdf.

5. Kis O. Kolektivna pam'yat ta istorichna travma: teoretichni refleksiyi na tli zhinochih spogadiv pro Golodomor [Elektronniy resurs] / Oksana Kis // U poshukah vlasnogo golosu: Usna Istoriya yak teoriya, metod, dzherelo: Zb. nauk. prats / Za red. G.Grinchenko, N.Hanenko-Frizen. – Harkiv: Shidniy Institut ukrayinoznavstva im. Kovalskih, 2010. – S.171–191. – Rezhim dostupu: http://uamoderna.com/md/216–216.

6. Kopusov N. Politika pamyati i memorialnyie zakonyi [Elektronniy resurs] / N.Kopusov. – Rezhim dostupu: http://www.russ.ru/pole/Politika–pamyati–i–memorial–nye–zakonyi.

7. Kukartseva M.A. Heyden Uayt i praktika istoricheskikh issledovaniy XX veka. [Elektronniy resurs] / M.Kukartseva // Dialog so vremenem. – M.: Editorial URSS, 2008. – Vyip.24. – S.5–34. – Rezhim dostupa: http://abuss.narod.ru/Biblio/kukartseva_white.htm.

8. Podolskiy A. Ukrayinske suspilstvo i pam'yat pro Golokost: sprobna analizu deyakih aspektiv / A.Podolskiy // Golokost i suchasnist. – 2009. – №1 (5). – S.47–59.

9. Podoroga V. Pamyat i zabvenie. T.V. Adorno i vremena “posle Osventsima” [Elektronniy resurs] // Novoe literaturnoe obozrenie. – 2012. – №116. – Rezhim dostupa: http://www.nlobooks.ru/node/2527.

10. Rikyor P. Pamyat, istoriya, zabvenie / Pol Riker; [Per. s frants. I.I. Blauberger, I.S. Vdovina i dr.]. – M.: Izdatelstvo gumanitarnoy literatury, 2004. – 728 s. – (Frantsuzskaya filosofiya XX veka).

11. Rosman M. Kak pisat evreyskuyu istoriyu v epohu postmodernizma / Moshe Rosman // Rosman Moshe. Skolko evreyskogo v evreyskoy istorii? [Per. s angl. T.Menskoj]. – M.: Mostyi kul'tury, 2014. – S.13–40. – (Vid s goryi Skopus).

12. Rulinskiy V.V. “Spor istorikov” v Germanii: problema otvetstvenosti za natsistskie prestupleniya [Elektronniy resurs] / V.V. Rulinskiy // Vestnik slavyanskikh kultur. – 2013. – №1. – S.46–56. – Rezhim dostupa: http://www.gask.ru/publishing/bulletin_of_slavic_cultures/journals/201301/2013_vestnik_1_46–56.pdf.

13. Ryuzen Y. Novi shlyahi istorichnogo mislennya / Yorn Ryuzen; [Per. z nim. V.Kam'yanets]. – Lviv: Litopis, 2010. – 358 s.

14. Sukovataya V.A. “Filosofiya posle Osventsima”: refleksii voennogo nasillya v zapadnom i postsosvetkom soznaniy // Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing. Nauch. i teoretich. zhurnal In-ta Sotsiologii NAN Ukrainy. – 2010. – №2. – S.112–132.

15. Uayt H. Metaistoriya: Istoricheskoe vobrazhenie v Evrope XIX veka / Heyden Uayt; [Per. s angl. Pod red. E.G. Trubinoy, V.V. Haritonova]. – Ekaterinburg: Izd-vo Ural. Un-ta, 2002. – 528 s.

16. Fridlander Sh. Ot antisemitizma k unichtozheniyu: istoriografiya natsistkoy politiki po otnosheniyu k evreyam i popytka interpretatsii / Shaul Fridlander // Yad Vashem: Issledovaniya. – Ierusalim: Natsionalnyy memorial Katastrofy i geroizma Yad Vashem, 2010. – T.2. – S.31–76.

17. Shapiro A.S. Ponyatiya “pogranichnoy situatsii” i “sobyitiya na predele” v filosofsko–istoricheskoy diskurse / A.S. Shapiro // Mizhnarodna naukova Konferentsiya “Dni nauki filosofskogo fakultetu – 2013”, 16–17 kvit. 2013 r. [materiali dopovidey ta vystupiv] / redkol.: A.E. Konverskiy [ta in.]. – K.: Vidavnicho-poligrafichniy tsentr “Kiyivskiy universitet”, 2013. – S.242–244.

18. Bernard–Donals M.F., Glejzer R.R. Between Witness and Testimony: the Holocaust and the Limits of Representation / Michael F. Bernard–Donals and Richard R.Glejzer. – Albany: State University of New York, 2001. – 188 p.

19. Friedlander S. Introduction / S.Friedlander // Probing the Limits of Representation: Nazism and the “Final colution”; [edited by S.Friedlander]. – London, England; Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. – P.1–21.

20. Gigliotti S. Unspeakable Pasts as Limit Events: the Holocaust, Genocide, and the Stolen Generations / Simone Gigliotti // Australian Journal of Politics and History. – 2003. – Volume 49. – Number 2. – P.164–181.

21. History and memory. About journal [Electronic resource]. – Access mode: http://www.jstor.org/page/journal/histmemo/about.html.

22. Holocaust: the word and its usage / Israel W. Charny with contributions by Rouben Paul Adalian and Steven L. Jacobs // Encyclopedia of Genocide; [ed. by Israel W. Charny, Simon Wiesenthal, Desmond Tutu]. – Santa Barbara: ABC–CLIO. – Vol.1. – P.41–43.

23. LaCapra D. History and Memory after Auschwitz / Dominic LaCapra. – Ithaca and London: Cornell University Press, 1998. – 208 p.

24. Lang B. Post–Holocaust. Interpretation, Misinterpretation, and the claims of History / Berel Lang. – Bloomington: Indiana University

Press, 2005. – 224 p.

25. Lang B. Holocaust Representation: Art within the Limits of History and Ethics. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2000. – 192 p.

26. Stamp R. “Do not forget the very thing than will make you lose your memory”: Blanchot’s “desastre” and the Holocaust / Richard Stamp // Theoretical Interpretations of the Holocaust; [ed. by Dan Stone]. – Amsterdam/Atlanta: Editions Rodopi B.V., 2001. – P.127–146.

27. White H. Historical Emplotment and the Problem of Truth / Hayden White // Probing the Limits of Representation: Nazism and the “Final colution”; [edited by S.Friedlander]. – London, England; Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. – P.37–53.

Shapiro H. S., post–graduate student of The Department of the Natural Science Faculties, Philosophy Faculty, Odessa I.I. Mechnikov national university (Ukraine, Odessa), a.s.shapiro.uk@gmail.com

Historical and philosophical context of shaping the concept “event at the limits”

The concept of an “event at the limit” has crystallized during the debate about the possibility of representation of the “final solution” of the Jewish question. Famous Israeli historian, Saul Friedländer, introduced this concept in his introduction to the book “Probing of the Limits of Representation” (1992). Later on, the term was supplemented by P.Ricoeur, and it had been repeatedly used in dozens of philosophical articles and books. While the concept of “event at the limit” is used in the empirical world, it has not been conceptualized till now. The author of this article observed the origins of events that have led to the introduction of a new concept, existing approaches to its definition and the ways of its expansion and application to other historical events. The result of this work is the own definition of the term “event at the limits” and reasons for designation of any another tragic historic events as “at the limit”.

Keywords: event at the limit, the Holocaust, historical representation, historical interpretation, narrative, Historians debate.

Шapiro Г. С., аспірантка кафедри природничих факультетів філософського факультету, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (Україна, Одеса), a.s.shapiro.uk@gmail.com

Історико–філософський контекст формування поняття “подія–на–межі”

Поняття “подія на межі” виникає в рамках дискусії про можливість репрезентації “остаточного вирішення” єврейського питання. Одного разу запроваджене С. Фрідландером в збірнику “Probing of the Limits of Representation” (1992), доповнене П. Рікером, воно неодноразово використовується в десятках наукових статей і знаходить своє відображення в емпірії. Однак, через більш ніж два десятиліття, поняття “подія на межі” досі не вдалося концептуалізувати. Автор статті розглядає витоки подій, що призвели до ситуації введення нового поняття; висвітлює існуючі підходи до його визначення, а також можливості його розширення та застосування до інших історичних подій. Результатом даної роботи виявляється власне визначення поняття “подія на межі” і підстави для позначення трагічних історичних подій, як межових.

Ключові слова: подія на межі, Голокост, історична репрезентація, історична інтерпретація, нарратив, Сперечання істориків.

* * *

УДК 613.8

Шелюк Л.

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант,
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com

ПОНЯТТЯ СВОБОДИ В СВІТОГЛЯДІ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЯХ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Освіта - один з основних соціальних інститутів формування демократичних цінностей і світогляду сучасної молоді, а вищий навчальний заклад є для неї ще й середовищем потенційної реалізації демократичних принципів мислення; саме ВНЗ часто виконає функції громадянської освіти, прищеплюючи студентам різні демократичні якості - єдності, солідарності, толерантності тощо. Найбільш важливою цінністю та ідеалом демократії є свобода як ключова, визначальна, первинна риса громадянина. В статті аналізується вплив демократичних чинників на студентську молодь, розкривається специфіка утвердження цінності “свободи” через формування у студентів позитивних моральних, політичних і правових якостей.

Ключові слова: людина, освіта, виховання, демократичні цінності, свобода.

Засвоєння демократичних цінностей може досягатися різними засобами: політико-правовими, культурно-мистецькими, економічними, морально-етичними, науково-освітніми тощо. Проте, найефективнішим механізмом утвердження нової ціннісної моделі є перетворення та заміна світоглядних орієнтирів і переконань у процесі формування людини як особистості, тобто при вихованні громадян суспільства. Стандарти і норми поведінки, притаманні суспільству тоталітарного типу, мають бути замінені моделями та цінностями демократичного суспільства. При цьому найголовнішим є не стільки трансформація світогляду зрілих членів суспільства, скільки створення нових векторів у наймолодшій спільноті, не зіпсованої старою ідеологією.

Демократизація є загальною тенденцією сучасного суспільного розвитку. Вона охоплює всі сфери суспільного життя, соціальні прошарки, суспільні процеси і явища. Особливо це стосується студентського життя, роботи вищих навчальних закладів, навчально-виховного процесу вищої школи.

Демократизація освіти, виховання, життєдіяльності загалом студентів є помітним і невідворотним явищем, яке необхідно вивчати, яке потрібно враховувати, навчитись підтримувати та втілювати в життя.

Демократизація є водночас і виявом, і складовою духовного збагачення суспільства, нації, народу а також важливим чинником духовної самореалізації особистості.

Саме тому дослідження впливу демократизації в українському суспільстві на формування духовних цінностей та світогляд студентської молоді є важливою теоретичною проблемою, що поєднує психологічні, філософські, педагогічні, організаційно-правові та інші складові.

У вищому навчальному закладі молода людина має можливість повною мірою усвідомити, оцінити та практично сприйняти демократичні цінності і принципи, адже вища освіта в нашому суспільстві, незважаючи на всі проблеми і невтішні тенденції, є середовищем потенційної реалізації демократичних принципів мислення.

Ще однією суттєвою особливістю протікання демократичних процесів у молодіжному середовищі є те, що студентство за своїми віковими, соціальними, психологічними, духовними і фізичними характеристиками є найактивнішим прошарком населення будь-якої країни щодо розуміння і реалізації демократичного стилю мислення, поведінки, управління соціальними інститутами.

Це робить актуальним застосування у студентському житті демократичних цінностей і принципів, які і в подальшому будуть активно втілюватися протягом всього життя.

Демократизація суспільно-політичного і громадянського життя в нашій державі має ще одну суттєву особливість – це надзвичайно низький рівень розвитку системи громадських інституцій, які забезпечують потреби населення в громадянській освіченості. Через це більшість функцій громадянської освіти переймає на себе саме вища освіта, коли в рамках навчальних курсів, а також протягом університетсько-громадської активності студенту прищеплюються такі

демократичні якості, як відчуття єдності, солідарності, терпимості до інших тощо.

Отже, в нашій країні система вищої освіти є однією з основних інституцій формування громадянських ціннісних основ світогляду громадян, а також є однією з головних особливостей впровадження демократичних тенденцій як в студентському середовищі, так і в інших соціальних структурах українського суспільства.

В дослідженні українського науковця О. Невмержицького виділяються такі основні особливості і необхідні умови розгортання демократичних процесів у студентському середовищі: відсутність ідеологізації і нав'язування певних поглядів; формування вільного громадянина, здатного свідомо брати участь у політичному житті, зміцнювати і розвивати демократію; надання студентам широких можливостей вибору навчальних курсів (у тому числі в інших ВНЗ) та викладачів за чіткого розуміння ними кінцевої мети навчання; навчання студентів самостійності, надання їм максимальної свободи в поєднанні з вихованням почуття відповідальності за свої дії, рівень і напрям підготовки, а також напрям змін у тому оточенні, у якому вони живуть і навчаються; зведення ролі викладача до рівня помічника в одержанні знань; використання системи наставників для привчання студентів до самостійності та громадської відповідальності; наявність демократичної системи надання й оцінювання знань, яка стимулює студентів до постійної праці з оволодіння ними і найбільш адекватно відображає індивідуальний розвиток і здібності; контроль за якістю освіти незалежними організаціями, що проводиться як на рівні студентів, так і на рівні викладачів. вплив рекомендацій таких незалежних організацій на функціонування ВНЗ; використання студентського самоврядування в академічних групах та гуртожитках (тобто на рівні навчання і побуту) як одного з найважливіших шаблів громадського зростання; забезпечення рівних умов вступу до ВНЗ, навчання в ньому, а також рівних можливостей набуття подальшої освіти впродовж усього життя [1, с. 147].

На вибір студентською молоддю світоглядних орієнтацій впливають такі фактори: великомасштабні соціальні структури, що відбиваються у змісті і формах виховання, механізмах соціалізації; сила соціальних норм, звичаїв, мікросоціальних (регіональних, локальних) установок; соціальні лідери, “кумири”, приклад досягнутих соціального успіху сильних осіб; пропаганда і агітація у засобах масової інформації; ступінь відкритості суспільства, доступ до альтернативних джерел інформації; індивідуальний досвід людини, її життєва стратегія, конкретна ситуація, що передує світоглядному вибору [2, с. 23].

Як відмічає Латигіна Н. А, в епоху глобалізації будь-якому суспільству, в тому числі і українському, необхідна система певних цілей і цінностей, які сприймає і поділяє більшість його членів, реалістична і приваблива модель майбутнього, створена на засадах традицій минулого та реалій сьогодення... Демократія – це певна система цінностей, спосіб політичного життя і мислення, що ґрунтується на постулатах рівності всіх перед законом і права кожного члена суспільства на життя, свободу і приватну власність [3]. Можна навести дані досить типового соціологічного дослідження, яке

проводив фонд “Демократичні ініціативи” у 2009 році. Згідно з даними цього опитування українці включають у своє розуміння демократії ті риси, які це поняття насправді не передбачає. Так, найголовніша характеристика демократії для людей - це рівність усіх громадян перед законом (74%). При цьому 59% серед характеристик демократії вказали “забезпечення права на труд”. Захищеність від зловживань влади є важливою для 47% респондентів. Особисту недоторканість громадянина віднесли до пріоритетів демократії 34%, а ось свободу слова, поглядів, переконань – усього 27% опитаних. Можливість контролю над рішеннями влади вважають важливими для себе лише 26%. Вибірність органів загальнонаціональної влади є важливою для 11%, а місцевої влади – для 9%. Методом інтерв'ю опитано 2012 респондентів за вибіркою, що репрезентує доросле населення України віком від 18 років за такими показниками, як стать, вік, рівень освіти, регіон та тип проживання. Статистична похибка вибірки не перевищує 2.2%. Спонсором опитування виступило Посольство Швеції в Україні та Шведське агентство з питань міжнародного розвитку і співробітництва [4].

Для вивчення впливу демократичних постулатів на українське суспільство взагалі та на студентську молодь зокрема, необхідно розкрити її (демократії) зміст як сукупності моральних, політичних і правових цінностей.

Передусім сама демократія є цінністю цивілізованого суспільства. Однак сприйняти її як таку можливо лише через її зміст, принципи, мету і рівні здійснення. Ці цінності поза людським буттям не існують, вони стають соціальними орієнтирами і принципами поведінки особи та людських спільнот через соціальну свідомість, усвідомлення власних інтересів і здатність захищати та реалізовувати їх. Це означає, що демократія припускає наявність свідомого і активного громадянина, здатного до самоорганізації і самоуправління. Проте це не означає, що інституціоналізація системи демократичних цінностей передбачає їх одномірне сприйняття всіма членами суспільства. Соціальне розшарування, ідеологічний плюралізм, специфіка психіки людини не можуть забезпечити ідентичне для всіх сприйняття ідеалів демократії. Прагнення до ідентичності – прямий шлях до стагнації суспільного розвитку, до диктатури, до автократії. Головним для демократичного розвитку суспільства, забезпечення народовладдя, дотримання і реалізації цінностей демократії є підтримка більшістю її основоположних принципів [5].

До базових соціально-демократичних цінностей ми відносимо права людини, свободу, толерантність, справедливість, авторитет, солідарність та екологічну безпеку. Зміст і сутність зазначених понять достатньо широко представлено у довідниковій та енциклопедичній літературі.

Основоположною цінністю демократії є пріоритет прав людини щодо прав держави. Демократія як політична система виникла і розвивається передусім у межах держави, з якою пов'язані її основні інститути. Тому питання про співвідношення прав людини і прав держави пов'язане з соціально-правовою природою держави. Так, ідея правової держави передбачає обмеження її могутності на користь громадянського

суспільства і гарантування пріоритету прав громадян щодо прав держави, а соціальний характер держави спрямований на забезпечення громадянських прав для всіх членів суспільства [6, с. 94]. Права і свободи людини є тією цінністю, яка репрезентована в усіх формах і процедурах демократії. Для захисту і реалізації цієї цінності існує демократія. Вона має сенс тільки з огляду на те, що кожна людина є носієм певних невідчужуваних прав і свобод, навіть за умови, коли багато хто з громадян нехтує цими правами, зневажає їх. Конституційний правовий порядок є такою системою відносин, за якої всім надається найбільша з можливих свобода самодіяльності і самовизначення [7].

Найважливішою цінністю та ідеалом демократії є свобода у всіх її проявах – особиста, соціально-економічна, правова, політична, мовна, культурна, свобода пересування врешті-решт. Класичне визначення свободи дав К. Маркс. Він писав: “Свобода – є право робити все те і займатися всім тим, що не шкодить іншому. Межі, в яких кожен може рухатися без шкоди для інших, визначаються законом подібно до того, як кордон двох ланів визначається межовим стовпом” [8, с. 372].

Г. Тульчинський говорить, що з достеменною точністю важко визначити сутність цього явища, проте кожен добре відчуває, коли його свобода утискується або зводиться нанівець. Фундаментальне розуміння свободи – це свобода від ланцюгів, від ув'язнення, від поневолення іншими. Той, хто хоче бути вільним, прагне усунути перешкоди; боротися за особисту свободу, тобто покласти край втручанню, експлуатації, поневоленню з боку людей, чий цілі відрізняються від особистих. Свобода, принаймні у політичному розумінні, пов'язується з відсутністю залякування чи домінування [9].

На думку М. А. Латигіної (і ми з нею погоджуємося), у реальному житті свобода, в першу чергу політична, підмінена на диктат більшості над думкою особистості, майже тиранію більшості над меншістю.

Тому єдиним аспектом свободи, який є доступним усім громадянам, залишається право участі у виборах влади. Проте і ця безумовна цінність демократичного суспільства не є необхідною для усіх членів суспільства. Значна його частина взагалі ніколи не бере участі у виборах, залишаючись байдужою до інституту політичної свободи в формі волевиявлення на виборах.

Це обумовлено тим, що життєво важливі інтереси людей лежать поза політичним процесом, а їх досягнення жодним чином не пов'язане з демократією. Більша частина людей не бачить особистої користі від реалізації своїх прав і свобод. Більше того, в деяких випадках ця свобода може напрямки перешкоджати їх реалізації.

І сам механізм підкорення меншості більшості може бути використаний для обмеження індивідуальної свободи. Так сталося, наприклад, в ході демократичної процедури передавання верховної влади у Веймарській республіці Гітлеру.

В цілому, політична свобода має невисоку значущість для більшості населення, тому видається сумнівним ставити її в якості ціннісного обґрунтування соціальної справедливості [10].

Свобода особистості – ключова, визначальна, первинна цінність щодо всіх закономірних правил і свобод. Демократія – форма і процес втілення невідчужуваних прав і свобод громадянина, що отримує правове закріплення у Конституції і конституційних законах. Конституціоналізм – юридична база демократії. Свобода перебуває у прямій залежності від економічної системи суспільства, таких економічних факторів, як приватна форма власності, вільний ринок і вільна конкуренція. Тільки високий ступінь розвитку цих факторів, тільки економічно розвинуте суспільство може бути гарантією реалізації прав і свобод громадян. Безперечно, можна погодитися з тими дослідниками, які визначають прямопропорційну залежність між часткою сукупного суспільного продукту, що припадає на душу населення, і ступенем розвитку демократії. Дійсно, не існує абсолютних стандартів рівня валового національного продукту на душу населення, але він повинен бути достатньо високим і прогресуючим [11].

Без сумніву, демократія пов'язана з процвітанням. Але не процвітання саме по собі, а право процвітати визначає специфіку демократичного суспільства [12, с. 5].

Оскільки в сучасному світі більшість людей, не вагаючись, поміняли би політичну свободу, яка є здебільшого віртуальною декларацією, на стабільне, безпечне і матеріально забезпечене існування, то проголошення свободи в якості найважливішої загальнолюдської цінності є вельми сумнівним з точки зору обґрунтування демократії в цілому [13].

Самою гострою світоглядною проблемою, пов'язаною із демократизацією та ринковізацією суспільства є все більш очевидне розділення за майновою ознакою на багатих та бідних. Таке соціальне розшарування змінює обличчя суспільства, в наслідок чого типові та звичні життєві стратегії опиняються шляхами, які ведуть до бідності та соціальної невдачі. Водночас із погіршенням матеріального становища більшості населення, у свідомості молоді укоренились нові стандарти життя, пов'язані із западноорієнтованими стратегіями. Тобто серед молоді відбулася своєрідна зміна орієнтирів, яка супроводжується послабленням мотивації до готовності переносити заради досягнення високих стандартів життя жертви, підвищені навантаження тощо.

Гасло “отримати все й одразу” є більш привабливим, ніж багаторічна сумлінна праця заради благополуччя у далекому майбутньому, але треба зазначити, що й чіткої позиції з приводу майнової нерівності у молоді нема. Спостерігається дві світоглядні тенденції: одна – прямування досягнути благополуччя, максимально використовуючи можливості ринкової економіки, в тому числі й тими вадами та перекосами, які вона зараз має у нас, що характерно для досить невеликої частки тих, хто має сформовану життєву стратегію, адекватну тим змінам, що відбулися. Інша тенденція – молоді люди вважають можливим перерозподіл майна, розглядаючи його як засіб задоволення власних матеріальних потреб, не докладаючи певних зусиль [14].

Поняття свободи в світогляді сучасної молоді набуває також дуже суперечливого значення. Адже, якщо свобода є сутнісною властивістю людини, то

такою ж сутнісною й співмірною масштабам цієї свободи є й відповідальність. Саме через згадане сутнісне поєднання свободи з відповідальністю перша постає не тільки безконечно жаданою для кожного індивіда, а й тягарем, що його треба мати силу винести [15].

Для того, щоб визначити межі свободи й відповідальності, уникнути надмірних моральних претензій, повинна існувати якась “надлюдська” інстанція, яка не залежала б від чийось особистих уявлень і уподобань, від чийось окремої волі чи сваволі. Саме таку інстанцію повинен уособлювати закон і особливою мірою – Конституція. Її призначення чітко визначити принципи соціального співіснування людей у демократичному суспільстві. Непорушність конституційних засад дасть змогу навести соціальний лад і взаєморозуміння незалежно від того, який президент стоїть на чолі держави або яка партія здобула більшість у парламенті. Саме тому правова держава повинна визнавати право свободи. Тобто виступати у ролі організації, що піднімається над усіма громадянами, не поглинаючи їх. Відповідно правова держава повинна бути нічим іншим, а системою свободи. Оскільки у правовій державі права і свободи людини оцінюються вище, ніж владні прерогативи, остільки призначенням Конституції є, насамперед, забезпечення вільного життя людини [16, с. 7].

Відповідальність, яка пов'язана із готовністю до дії, також торкається й питання справедливості. Уявлення про справедливість для студентської молоді нерозривно пов'язані із співвідношенням особистого та суспільного блага, яке вирішується саме у бік переваги особистісного блага. На жаль, переважна більшість молоді дотепер сприймає державу і суспільство як ресурс для реалізації власних інтересів [17, с. 87]. Це є свідченням розбіжності свідомості молоді вибору та відповідальності і, як наслідок, неповновартісної реалізації нею свободи.

Список використаних джерел

1. Невмержицький О. Поняття демократизації навчально-виховного процесу в сучасному вищому навчальному закладі / О. Невмержицький, А. Свириденко // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”. Серія: Педагогіка. – Переяслав-Хмельницький: ПХДПУ ім. Г. Сковороди – С.146-147.
2. Кривега Л. Д. Світоглядні орієнтації особи в умовах трансформації суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук: 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / Л. Д. Кривега. – Х., 1999. – 30 с.
3. Латигіна, Н. А. Цінності та ідеали демократії / Н. А. Латигіна // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. Вип. 50 (№ 8) / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, УАН ; голов. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – С. 654-661.
4. Бекешина И. Украинцы превратно понимают демократию [Електроний ресурс] / Режим доступу: <http://focus.Ua/politics/110473>
5. Кривега Л. Д. Світоглядні орієнтації особи в умовах трансформації суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук: 09.00.03 “Соціальна філософія та філософія історії” / Л. Д. Кривега. – Х., 1999. – 30 с.
6. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні. Проблеми теорії і практики / О. В. Скрипнюк. – К.: Б.в., 2000. – 600 с.
7. Горбатенко В. Ценностные аспекты реформирования политической системы Украины / В. Горбатенко // Политический менеджмент. – 2006. – №3. – С. 9-12.
8. Маркс К., Ф. Энгельс. Выбранные творы / К. Маркс, Ф. Энгельс. – К.: Б.в., 1958. – Т.1. – 670 с.

9. Тульчинский Г. П. О природе свободы / Г. П. Тульчинский // Вопросы философии. – 2006. – №4. – С. 17-31.

10. Латигіна, Н. А. Цінності та ідеали демократії / Н. А. Латигіна // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. Вип. 50 (№ 8) / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, УАН ; голов. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – С. 654-661.

11. Латигіна, Н. А. Цінності та ідеали демократії / Н. А. Латигіна // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. Вип. 50 (№ 8) / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, УАН ; голов. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – С. 654-661.

12. Андреева Т. О., Стасенко С. О. Світоглядні проблеми сучасної України / Т. О. Андреева, С. О. Стасенко // Гілея. Историчні науки. Філософські науки. Політичні науки : Наук. вісник : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Спецвипуск. – С. 256-260.

13. Латигіна, Н. А. Цінності та ідеали демократії / Н. А. Латигіна // Гілея: науковий вісник : зб. наук. пр. Вип. 50 (№ 8) / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, УАН ; голов. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – С. 654-661.

14. Петров А. В. Ценностные предпочтения молодежи: диагностика и тенденции изменений / А. В. Петров // Социол. исслед. – 2008. – № 2. – С. 83-90.

15. Білогур В.Є. Формування демократичних цінностей як складової світогляду студентської молоді / В. Є. Білогур // Гілея. Историчні науки. Філософські науки. Політичні науки. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 53 (№ 10). – С.373-378.

16. Новожилов Б. В. Роль цінностей демократичного суспільства у формуванні політичного іміджу лідера / Б. В. Новожилов // Гілея. Историчні науки. Філософські науки. Політичні науки. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 63 (№ 8). – С.563-569.

17. Петров А. В. Ценностные предпочтения молодежи: диагностика и тенденции изменений / А. В. Петров // Социол. исслед. – 2008. – № 2. – С. 83-90.

Shelyuk L., Ph.D., associate professor, doctoral candidate, National Pedagogical University. MP Dragomanova (Kyiv, Ukraine), gileya.org.ua@gmail.com

The concept of freedom in the outlook and values of today's youth

Education - one of the major social institutions formation of democratic values and world view of today's youth, and the institution of higher education is also her ground potential of democratic principles thinking; Universities often it will perform the functions of civic education, instilling in students the various democratic quality - unity, solidarity, etc. tolerantosti. he most important value and the ideal of democracy is freedom as a key, defining, the primary feature of the citizen. The paper analyzes the impact of democratic factors on students, revealed specificity promoting values of "freedom" through the formation of students' positive moral, political and legal skills.

Keywords: people, education, democratic values, freedom.

Шелюк Л., кандидат педагогических наук, доцент, докторант, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Понятие свободы в мировоззрении и ценностных ориентациях современной молодежи

Образование - один из основных социальных институтов формирования демократических ценностей и мировоззрения современной молодежи, а высшее учебное заведение является для нее еще и средой потенциальной реализации демократических принципов мышления; именно вузов часто выполнят функции гражданского образования, прививая студентам различные демократические качества - единства, солидарности, толерантности подобное. Наиболее важной ценностью и идеалом демократии свобода как ключевая, определяющая, первичная черта гражданина. В статье анализируется влияние демократических факторов на студенческую молодежь, раскрывается специфика утверждения ценности "свободы" через формирование у студентов положительных моральных, политических и правовых качеств.

Ключевые слова: человек, образование, воспитание, демократические ценности, свобода.

* * *

УДК141.7:316.62

Лавриненко С. О.
кандидат педагогических наук, доцент кафедры философии
та политологии, Кировоградский державний педагогічний
університет ім. Володимира Винниченка
(Україна, Кіровоград), Svetlana.lavrinenko@mail.ru

НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Розглянуто проблему національної свідомості як фактора формування громадянського суспільства в Україні. Даний аналіз здійснюється із залученням відомостей з області суміжних гуманітарних дисциплін – історії, соціології та політології. Теоретичними підставами дослідження були роботи провідних українських, російських і західних теоретиків в галузі проблем громадянського суспільства та структури, рівнів функціонування і формування національної свідомості. Визначаючи формування національної свідомості як одну з головних умов побудови громадянського суспільства, наголошуємо, що у цьому процесі провідну роль відіграють освіта і засоби масової інформації. На українському науковому просторі практично не розглядається проблема взаємозв'язку проблеми формування національної свідомості як впливового чинника побудови громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство, національна свідомість, освіта, нація.

Питання національної свідомості надзвичайно актуальне для кожної держави, адже національні державницькі позиції або їх відсутність як у політичних лідерів країни, так і у пересічних громадян є визначальними як для майбутнього держави в цілому та будь якої частини суспільства зокрема. В період становлення української державності, інтеграції у європейську спільноту, відмову від тоталітарних методів управління державою та формування громадянського суспільства актуалізуються принципи орієнтації на особистість, на пріоритети духовної культури, на засади демократизації та гуманізації в Україні. Саме сьогодні особливої актуалізації набуває питання побудови громадянського суспільства, як вільного суспільства вільних людей. У якому громадянська свобода особистості у всіх її аспектах забезпечується правами і при цьому є необхідною умовою для вдосконалення самої людини, гарантією збереження її людської гідності.

Аналізуючи складну ситуацію, що склалася сьогодні в Україні, особливо в східних регіонах, можна констатувати, що саме національне "я" у певній частині українців деформоване, або й повністю нівельоване. Саме тому особливої уваги сьогодні потребує проблема формування національної свідомості усіх громадян, а особливо сучасної молоді, набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування особистісних рис громадянина-патріота української держави незалежно від національної приналежності.

Саме розвиток громадянського суспільства, що зумовлює добре визначену сукупність цивільних і юридичних прав, політичних прав і обов'язків, а також соціально-економічних прав є однією з головних стратегій для побудови сильної, незалежної держави, утверджуючи дану національну ідентичність, здатну об'єднувати громадян. Надаючи права своїм членам, держава сприяє виникненню чуття вірності їй.

Зазначене зумовлює потребу здійснити аналіз ролі національної свідомості у формуванні громадянського суспільства, обґрунтувати необхідність актуалізації окресленої проблеми у просторі сучасної України.